

Leš v zameni.

(Povest.)

4.

Pri Citrarjevih so imeli rumenega kanarčka. V leseni gajbici je skakal kanarček, in gajbica je visela na steni kraj okna, da je mogel kanarček videti vsak hip božji dan tam zunaj pod jasnim nebom. Kanarček je skakljal od jutra do večera po gajbici in se ni utrudil. Tu in tam je zacvrčal s tihim, drobnim glasom in je zrl skozi okno v mrzli zimski dan. Stresnil je s perutmi, kakor da ga je zazeblo v drobno srčece, ko je zagledal beli sneg tam zunaj. Poskočil je naglo, pa obsedel na zgornji palčici. Toda zapel ni; že tri dni ni zapel, odkar je bil Hladnikov Leš pri Citrarjevih. In Leš se je čudil, ko je gledal drobnega, lepega ptička. Že je mislil, da kanarček radi tega noče peti, ker je zaprt v gajbico. — »O, hudo mu je, ker ne more pod nebo,« je pre-mišljal Leš. »Žalosten je in potrt, ker je ujet in zaprt. Pa se mu ne ljubi, da bi pel. Saj se tudi meni ne ljubi žvižgati in prepevati. Zaprt in ujet sem kakor kanarček, ker ne morem in ne smem domov na Srednji vrh. Oj, to je hudo! Pa naj potem žvižgam in pojem, ko sem pa ves žalosten.«

In Hladnikov Leš je bil res žalosten. Kar zgrudil se je za peč. Z roko si je podprl glavo, pa gledal na kanarčka, ki se je ozrl tu pa tam nanj s svojimi živimi, črnimi očesci. »O ti kanarček, ti sirotek!« je rekel Leš. »Kako rad bi ti zletel v beli svet, in kako bi jaz rad nazaj na Srednji vrh! Lepo je v svetu — še lepše pa na Srednjem vrhu. Pa ne moreva nikamor, ker sva ujeta in zaprta. Oh, da bi mogla, da bi mogla!«

Leš je pobesil glavo in pričel razmišljati. Sam ni vedel, kako mu je prišla kar naenkrat čudna misel: Kaj, če bi izpustil kanarčka? Poletel bi ven v beli svet in bi bil vesel... Tega se je Leš zdaj domislil, pa ja kar vstal in stopil pod gajbico. In ni prav nič odlašal. Kar roko je iztegnil, pa odprl ozka vratica. — »Fiv-fiv!« je rekel kanarček prijazno. »Glej, kletkina vratica so odprta. Pa tudi okno ti odprem. Lahko poletiš pod mило nebo in se rešiš ječe. Kar zleti, kanarček! Saj bi tudi jaz, če bi mogel... Kaj se boš mučil v težki ječi tu pod Citrarjevim stropom? Kar odleti, siromaček!«

Pa je Leš res odprl tudi okno. Kanarček je pričel nemirno skakati s palčice na palčico in se oziral od strani na odprta vratica. Trikrat je začivkal in kar naenkrat vzfrfotal iz kletke. Obletel je izbo in potem sedel Lešu na ramo. Leš pa je iztegnil roko, in kanarček se mu je lepo vsedel na prst. Ponesel ga je k odprtemu oknu in govoril: »Kar zleti, siromaček, kaj boš tu? Vesel bodi, da te izpustim. Kdo drugi bi te ne izpustil. Samo Hladnikov Leš je tako usmiljen, da ti privošči prostost. Saj sam vem, kako je v ječi... Le zleti ven pod solnce!«

No, kanarček ga ni več poslušal. Kar začivkal je in zletel z dečkovega prsta. Zletel pa je naravnost nazaj v kletko in se je stisnil v kot. — »Glej ga!« se je začudil Leš. »Sam sebi noče dobrega. O, ti neumna živalca! Saj pravim, da mora biti ptič tako neumen!«

Še dolgo bi bil Leš zmajeval z glavo, da ni tedaj stopil Citrar v izbo. Citrar se je samo ozrl na odprto okno in kletko, pa je spoznal takoj vse. Obraz se mu je pomračil, in temno je pogledal na Leša. — »Na, kaj pa to,« je dejal in stopil k oknu. Naglo ga je zaprl in zaprl tudi kletko. Potem je stopil do Leša, ki se je bil potuhnil v kotu. »Kanarčka si hotel izpustiti?« je dejal s trdim glasom. »Lej ga, lej ga — nepridiprava! Kanarčka si hotel pognati v mrzlo zimo, da bi sirotek zmrznil v mrazu? Pa se ti nič ne smili uboga živalca? Da moreš biti tako trdosrčen! To je dobro, da je živalca pametnejša, kot si ti. Zadovoljna je in vesela, da je na gorkem in se ji dobro godi. Pretepel bi te človek, da bi si zapomnil do sivih let. Pusti v miru kanarčka! Le še enkrat se mi ga dotakni, pa boš videl, kaj bo potem!«

Citrar se je res razhudil, ko je videl, da je fant tako neusmiljen in trdosrčen. Prsti so ga srbeli, in najrajši bi bil pograbil Leša gorko za ušesa. A premagal se je in je samo z roko zažugal. Leš se je pa prestrašil, in sram ga je bilo, da je ves zardel. Še tesneje se je stisnil v kot in ni črhnil besedice. Citrar je pa godrnjal še nekaj; trikrat je stopil po izbi gor in dol in odšel potem naglo iz izbe. Leš se je oddahnil, ko je bil sam. Prihuljeno je dvignil glavo in se ozrl okrog sebe. »Dobro, da me ni pograbil,« si je dejal. »Že sem mislil, da mi odletita dve preko ušes. Pa je samo vpil in mi žugal s pestjo... Da le ni bilo hujšega! Pa saj tudi res nisem delal prav s kanarčkom. Norčav sem bil, pa nisem pomislil, da ptiček pogine od mraza, če zleti ven. Da sem mogel biti tako neumen!«

In Leš je stopil pod gajbico, pa pričel govoriti kanarčku: »Ne zameri, ptiček! Saj ti nisem hotel hudega. Samo malo norčav sem bil. Zato pa ne bodi nič hud name! Samo smiliš se mi, ptiček! Res se mi smiliš, pa naj tudi drugi pravijo, da sem brezsrčen in hudoben.«

Kanarček je skočil na zgornjo palčiko. Naglo je pričel otresati z glavo — in kar naenkrat je zacvrčal in zapel s čistim glasom, da se je treslo po izbi. Leš ga je pa gledal in strmел in se čudil — lepemu petju se je čudil, da se mu je srce tajalo. V izbo pa je tedaj prikoral mali Lukec. Potegnil je Leša za suknjič in rekel prav resno: »Pusti ticka! Gldavs si — ticek pa moj...«

Leš je gledal malega Lukca in je že iztegnil roko, da bi ga pograbil za uho. Jezica ga je popadla. No, Lukec je zavpil, ker je spoznal, kaj Leš namerava. — »Gldavs si!« je vpil Lukec na vso moč. »Pusti ticka! Pusti Lukca! Atek bo tebe lop!«

Leš je že povesil roko, in vsa jezica ga je minila. »Lukec, ne vpil!« mu je rekel prijazno. »Saj ti nič nočem. Hoj, Lukec! Zakaj vpiješ, ko ti pa ni treba?«

»Gldavs!« je še vpil Lukec, da ga je slišal oče zunaj v veži. In oče je prišel, pa vprašal: »Zakaj pa vpiješ, Lukec? Povej, zakaj vpiješ?«

Lukec je pa mahal s svojimi debelimi ročicami, prav razdražen je mahal. Potem je pokazal s prstom na Leša in rekel: »Lop me je hotel... Gldavs...«

Oče ga pograbi. Visoko v zrak ga je dvignil in ga potem posadil na svoja kolena. Za uho ga je prijel in pokaral: »Kdo je grdavž? Veš, samo parkelj je grdavž, in s seboj te vzame, če boš zmerjal druge ljudi z grdavžem. Leš je imel že prav, če te je hotel kaznovati radi tega. Ne smeš govoriti grdih besedi, Lukec! Ali si boš zapomnil?«

»Bom, bom, atek!« je odgovoril Lukec in se precej nacmeril. Oče ga je postavil nazaj na tla in šel. Lukec pa je stopil do Leša. Prav milo ga je pogledal. Rokico iztegnil, pa rekel s prosečim glasom: »Les, nic vec gldavs... Les si... Gldavs palkelj, palkelj hud — joj, hud... Ti mene ujekal, ujekal in lekel: hopsasa!«

Leš se je posmejal. Prijazno je dvignil malega Lukca na kolena, pa ga pričel ujčkati. In zraven mu je prepeval, da je mali Lukec vriskal in vreščal od same srčne radosti. Kanarček v kletki pa je slišal to vreščanje in prepevanje. Pa si ni mogel kaj — drugega si ni mogel, kakor da je pričel še on žvrgoleti tako glasno, kolikor je mogel. Veselo vreščanje se je razlegalo prav do kuhinje in je napotilo mater, da je šla v izbo pogledat, kaj to pomeni. In tudi oče je prišel za njo, pa si je rekel, ko je slišal to gostolenje, prepevanje in vriskanje: »Hm, saj menda ni tako slab ta fant, kot sem mislil. Bo pač le malo bolj norčav ko hudoben. Pa počakajmo, pojde vse lepo v redu. Čez nekaj tednov bo že ozdravljen vseh muh. Samo na vajejih ga bo treba držati, dobro držati...«

In Citrarjev stric je držal Leša dobro na vajejih in ni izpustil tistih vajeji. Leš je kmalu uvidel, da se s Citrarjevim stricem ni šaliti. Zato se ga je bal, hudo bal v početku. Še od hiše se ni upal sam in je delal brez ugovora vse, kar mu je zapovedal Citrarjev stric, in še z očmi ni trenil. No, dela sicer ni bilo dosti na Citrarjevem domu. Kravico v hlevu, dva prašička in deset kokoši je že opravila Citrarjeva mati sama. Za muco pa je skrbel Lukec. Drugega pa ni bilo pri hiši, ker je bil Citrar mizar in ni potreboval veliko pomoči. Zato ni imel Leš skoro nikakega dela. Dopoldne je hodil v šolo, popoldne pa je čepel za pečjo in se moral učiti, obilo učiti. V početku mu ni šlo kaj v glavo, ker mu je bila knjiga vedno največja muka. Četrto leto je že hodil v prvi razred, pa še vedno ni znal nič pisati, a kaj šele računati! Vsi so mislili, da je Leš zabit kot cokla. Tudi sam gospod učitelj je mislil tako, pa ga je minila potrpežljivost in se ni več veliko ukvarjal z zabitim Lešem, ker je videl, da je trud zaman. No, Citrar je pa spoznal čez kratek čas, da Leš ni tako omejen, kakor se dela. In je tudi vedel, da se nalašč noče učiti, ker mrzi knjigo in učenje. Zato ga je pričel poučevati po svoje. Lepo mu je dal abecednik v roke, za peč ga je posadil in mu je rekel prav prijazno: »Vidiš, Leš! Beri in preberi pet strani! Klo boš znal lepo gladko, te bom pa vzel v delavnico in ti pokazal, kako se delajo leseni konjički. Ali boš, Leš?«

Lešu so se zasvetile oči, ko je slišal o konjičkih. Toda brž se je namrdnil, ko je zagledal knjigo na kolenih. Z roko je šinil preko oči, in obraz se mu je pomračil. — »Le daj, Leš!« je nadaljeval Citrar. »V sami urici si gotov z učenjem. Potem pa pridem po-te, pa greva v delavnico. Kaj? Še vedno nočeš?«

Leš je že videl pred sabo vse polno lesenih konjičkov, psičkov in bickov. Domislil se je, kako bi se razveselila doma Cenek in Uršika takih igračk, ko bi jih prinesel na Srednji vrh. Oči so se mu spet zasvetile in kar z roko je zamahnil, pa pogledal citrarja. »Bom, bom, stric! Čez uro bom znal čitati ne samo pet, še dvajset strani.«

Citrar je zadovoljno pokimal. »Prav, prav!« je dejal. Le nauči se! Čez uro pa pridem pote!«

In Citrar je odšel. Leš pa je bil sam v izbi in je strmel nekaj časa na knjigo. Spet ga je obšla silna mržnja do učenja. Kar obraz se mu je nakremžil in vzdihnil je nevšečno. A se mu prikažejo spet leseni konjički in psički in bicki; pa vidi sestrico in bratca, kako skačeta okrog lepih igračk in ploskata od samega veselja... »Hej!« zavpije Leš, in kakor bi trenil, odpre knjigo in čita in čita. Slabo je šlo v početku; toda čimdalje je čital, tem gladkeje mu je šlo. Pa ni prečital samo pet strani, prečital jih je še več. Nehote se je tako zatopil v učenje, da je pozabil na ves svet, celo na lesene igračke, na Citrarja in na Srednji vrh. Pa še sam ni vedel, da je minil tako hitro čas. In začudil se je, ko je kar naenkrat stal pred njim Citrar in ga vprašal: »No, kako gre, Leš? Ali si prebral vseh pet strani?«

»Stric, dvajset sem jih,« je odvrnil Leš. »Le poslušajte me, stric!«

In Leš je čital, gladko čital in malokje se je spotaknil. Citrar ga je gledal in se je zadovoljno muzal. Poslušal je Leša in kimal z glavo. Ko pa je Leš končal, ga je potrepljal po rami in rekel prijazno: »Dobro, dobro, Leš! Pravijo, da si zabit. Pa si bolj brihtne glave ko marsikateri drugi. Samo nikogar nisi imel, da bi te priganjal. Pa boš zdaj znal v šoli, da boš prvi, a ne zadnji. Ali ni res, Leš? Kar korajžen bodi, pa boš videl, da pojde vse gladko. Zdaj pa greš z menoj v delavnico, da ti pokažem, kar sem ti obljubil. Zvečer bova pa računala, da bo veselje.«

V Citrarjevi delavnici pa je bil Leš rad kot nikjer na svetu. Imel je veliko veselje do mizarstva. Kar oči so se mu svetile, če je držal oblič v roki in je z njim drgnil po trdi deski. Citrar je gledal vse to, pa je sklenil, da ga pouči v vsem, kar mu treba. Seveda, Citrar je bil trdnega mnenja, da mora Leš najprvo napredovati v šoli, kolikor pač more za svoja leta. Citrar pa je bil mož trde volje. Zato je bil tudi prepričan, da popravi pri Lešu vse, kar je deček zamudil v treh letih. Trdno ga je privezal na vajeti in ga je učil premeteno in pametno. In Leš se mu je vdal, da sam ni vedel, kdaj. Samo, da je smel biti v Citrarjevi delavnici in tam delati po mojstrovih navodilih, pa se je rad tudi učil in premagal vso mržnjo, ki jo je imel do knjig. Citrar ga je privedel naposled tako daleč, da je Leš pričel ljubiti tudi učenje in je imel veliko veselje, če mu je šlo

vse gladko izpod rok. Mesec dni je minilo, in Leš je že znal delati lesene konjičke in psičke in bicke; in znal je tudi v šoli vse tako, da se mu je moralo vse čuditi. Najbolj pa se je čudil sam gospod učitelj. Pa je poklical Citrarja k sebi, in dolgo sta govorila v učiteljevem stanovanju. Drugi dan pa je izpraševal gospod učitelj Leša dolgo, dolgo; o takih rečeh ga je izpraševal, da se drugim učencem niti sanjalo ni o njih. No, Leš pa ni molčal in je odgovarjal modro in odločno in se ni zmotil niti enkrat. Po izpraševanju pa je rekel gospod učitelj: »No, Leš, ti si že prevelik in preučen, da bi sedel v prvem razredu. Kar vzemi svoje reči in pojdi z menoj! V drugi razred greva. Tam bo še nekaj prostora zate.«

Leš je bil ves rdeč od velikega veselja. Razburjen je vzel svojo madro in abecednik ter tablico, pa odšel za gospodom učiteljem v drugi razred. In tam je ostal in se učil tako lepo in pridno, da je bil že čez nekaj dni prvi med prvimi.

Vsega tega je bil najbolj vesel sam Citrar. Pohvalil je tu pa tam Leša pred vsemi, a ga vendar še ni izpustil s svojih vajeti. Bil je z njim strog kakor prve dni, in Leš se je moral še vedno učiti kakor prve dni. No, Leša pa tudi ni bilo treba veliko siliti k temu. Sam se je potrudil, kolikor je bilo treba, in se je rad učil in poslušal Citrarja v vsem. Tako je napredoval v učenju in uboganju in še sam ni vedel, kako in kdaj je postal drugačen. Zdaj ga je bilo že sram, če je pomislil na prejšnje čase, ko je bil tako hudoben in zanikarn. Kar rdeč je postal, če se je domislil prejšnje nagajivosti. Hitro je poklical malega Lukca k sebi. Na kolena ga je posadil in ga ujčkal, ujčkal, da nikoli tako. In mali Lukec je bil tudi zadovoljen in je imel rad Leša. Očetu in materi je pravil, da je Leš bolj pridnjen nego Peter, ker zna lepše ujčkati ko Peter. — »Oj, hopsasa!« je vpil na Leševih kolenih. »Les pliden... Les zna ujčkati... Kal v nebesa — hopsasa!«

Ob nedeljah je prišel oče s Srednjega vrha, pa tudi mati je prišla včasih v ranem jutru pogledat po svojem otroku. Z očetom pa je prišel tudi Peter. Leš je bil zadovoljen, ko je videl mater, in ji je izročil lesenih igračk, ki jih je bil naredil sam, da jih mati ponese Cenku in Urški. Tudi je bil vedno vesel, ko je zagledal očeta. A vendar ni bil prav zadovoljen z njim, ker oče je govoril trdo z njim in ga ni nikoli pohvalil. Leš se ga ni upal niti nagovoriti. Nagovoril ga je samo enkrat, ko mu je bilo strašno hudo in dolgčas po Srednjem vrhu. Pa je Leš tedaj vprašal očeta: »Oče! Kdaj pa pojdem spet domov? Rad bi že šel pogledat in bi rad ostal doma...«

Oče pa je nagubančil čelo. Pogledal je Leša od nog do glave. Obrnil se je v stran, pa ni odgovoril besedice. Lešu pa je bilo hudo. V kot se je stisnil in bil žalosten ves tisti dan. Saj je vedel, da ga oče ne mara in mu noče verjeti, da se je res poboljšal in postal pridnjen. Hudo je bilo Lešu, tako hudo, da bi se bil najrajši razjokal. Zdaj je bil prepričan, da ne bo smel še dolgo domov, oj, še dolgo, in da bo moral ostati še pri Citrarju... Ves žalosten se je splazil iz hiše. V hlev je šel in se tam vsedel

na nizek pograd. Z rokami si je zakril obraz, in ker ga je peklo v srcu tako hudo, si ni mogel drugega, kakor da je zajokal na ves glas. — »Oj, ne smem domov,« je javkal v svojem obupu. »A jaz bi šel tako rad domov, ker je doma vse lepše... Pa ne smem, oh, ne smem...«

V Leševem srcu se je pričela buditi tistega dne stara upornost, trmo-glavost in srdita jezica. Še na misel mu ni prišlo, da bi se uprl starim napakam, ki ga niso nadlegovale že nekaj dni. Leš je pričel spet cepetati z nogami in krčiti pesti. Solze so mu vrele iz oči, a te solze niso bile solze žalosti in bolesti. Te solze sta Lešu poslali v oči samo srdita jezica in upornost, ki sta spet zavladali v Leševem srcu. In zato je cepetal Leš z nogami, zato je krčil pesti in govoril v srditosti: »Ne mara me oče. Pa še mar mu ni, če sem priden in poslušen. Ljubši mu je Peter, ki se mu zna prilizovati... O, Peter je vsega kriv. Zaradi Petra moram biti na Citrarjevem domu. Da ni Petra, bi jaz zdaj lepo sedel doma, in bi mi ne bilo treba, da se potikam pri tujih ljudeh. Peter je kriv vsega, samo ta prilizjeni in hinavski Peter. Da ga dobim enkrat v roke! Tako ga premlatim, da bo pomnil, kdaj je mene izpodrinil z doma. Le počakaj me, ti hinavec nemarni!«

In Leš je zažugal s pestjo in tisti trenutek je zasovražil Petra kot nikogar na svetu. Saj je bil trdno prepričan, da je samo Peter kriv njegove nesreče in njegovega gorja. Zato je sklenil, da se maščuje nad Petrom in ga izpodrine s Hladnikovega doma. Že je premišljal, kako bi vse to naredil na najlažji način. Tedaj pa prikoraca v hlev mali Lukec, ki mu je bilo v izbi dolgočasno, in je že povsod iskal Leša. Lukec tleskne z ročicami, ko zagleda Leša, naglo priteče in zavpije v svojem veselju: »Oj Les! V hlevu si — v hlevu je Cika — mu — mu... Pa ti nisi Cika, Les... Cika dolge loge in lece: mu — mu, Lukec! Pa Lukec se bojška Cike. Les, plidi v hiso! V hisi ni Cike. V hisi Lukec ujeka... Takole ujeka: hopsasa! — V hiso Les! V hlevu Lukec boji Cike... Cika je glda, pa plavi: mu — mu, Lukec!«

A Leš ga ni poslušal. Nagrbančil je čelo in ga pogledal ježno. Z roko je zamahnil in sunil dečka od sebe. Lukec se je opotekel in zakrillil s svojimi ročicami, da ne bi padel. Potem je zbežal k durim. Obrnil se je k Lešu in mu zagrozil s prstkom: »Pa si gldavs, velik, velik gldavs, kot palkel... Cakaj — palkel vzame gldavs. Tebe vzame palkel. Cakaj, Les! Gldavs si, gldavs...«

Še enkrat je Lukec zažugal s prstkom in je zmajal ves žalosten svojo kodrasto glavico. Pa ni pogledal Leša več, ampak je odkoracal z drobnimi, negotovimi koraki iz hleva.

Leš je ostal sam v hlevu. Z rokami si je zakrival obraz, z nogami je cepetal in mislil na maščevalne naklepe. Sam je bil v hlevu. Samo krava Cika je stala ob jaslih. Zadovoljna je hrustala seno in je zamahnila tu pa tam z dolgim repom. Pa niti pogledala ni Leša, ki je sedel na pogradu...

